

મોટે કરવાની અંગેના સર્વ કર્મ ત્યાદિ અને જીવનમાં તે અને પ્રતા-
દની અંગેના તથા મનુષ્ય અનાદિ મર્ત્ય જીવને કર્મવંતી યોગ્યતા-
નુ પરિણતિની અંગેના તે અનાદિ અને જીવનમાં તે.

પ્રશ્ન. ૧૭—હે મહારાજ ! આપ જીવને, અનાદિ મનુષ્ય મલનુષ્ય
કર્મવંતી યોગ્યતા કહોછો તે શું સ્વરૂપવાળી છે ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! તે યોગ્યતા જીવનું કર્મવંત્યપણે પરિણમન પરિ-
ણામ સ્વરૂપ છે. જીવ પદાર્થ પરિણામી છે, તેથીજ તેને વંચ મોક્ષ હાંવા
છે છે. જો પરિણામી ન હોય તો મુક્તિ કે મંચાર વંચ ન હોય; તે
વંચે જીવને હોય છે: અનેજ જડ પદાર્થને હોવા નથી. પરિણામી તે
કહેવાય કે જે શુદ્ધ વસ્તુ હોય, પણ સમય સમય ઉત્પાદ વ્યય ને સ્થિ-
તિરૂપ ત્રણે પ્રકારની વર્તનામય હોય. જે પદાર્થમાં જ ત્રણ ગુણ ન હોય
તે પદાર્થનો ત્રણ મુવનમાં ને ત્રણે કાલમાં અભાવજ હોય. તે અમન-
પદાર્થ કહેવાય, ને તેનેજ અપરિણામી જાણવો. પરિણામી આત્મા
ઉત્પાદ વ્યય ધ્રાવ્યમય છે તેથી જેમ ઘટ જાણવાપણે ઉપજે તેમ કોઈ
અંગે ઉપજ્યા કરે છે, સર્વ અંગે સર્વથા નવાપણે કોઈ કાલે ઉપજતો
નથી અને જેમ પટ જ્ઞાનના નાશથી ઘટ જાની થાય છે તેમ કોઈ અંગે
વિનશ્ચા કરે છે, સર્વ અંગે સર્વથા કોઈ કાલે નાશ પામતો નથી.
તેમજ જે કાલભેદ ઘટપટને જાણતો ડમયકાલ જાનીપણે રહે છે
તેમ કોઈ અંગે સ્થાયી વન્યો રહે છે, સર્વ અંગે સર્વથા સ્થિતિ રહેતી
નથી. આ પ્રમાણે ઉત્પાદ વ્યય ને સ્થિતિમયપણું તે પરિણામ, અને જો
પરિણામ જેને હોય તે પરિણામી મદ્રસ્તુ. જે અપરિણામી તે અમદ્રસ્તુ.

ભાવો તો આગાગ્રાજ છે. તેમ આ અનાદિ ભાવો પણ આગમગામ છે, અન્યથા તેમાં ઘણો વિરોધ ઉપજે તેવું છે. જેમ સૂર્યોદય વિના દિનરા હતો નથી અને સૂર્યાસ્ત વિના રાત્રિ હતી નથી એમ પ્રસિદ્ધ દેશાગ છે અને અનુમાનથી પણ સિદ્ધ થાય છે કે ચંદ્ર સૂર્યની પછી દિવસને રાત્રિ છે, પણ તેમ નથી; જો તેમ હોય તો દિન રાત્રિનું કાલ વિના ચંદ્ર સૂર્ય ક્યારે થયા ? તે વિચારો. પરંતુ કાલ પણ અનાદિ છે અને ચંદ્ર સૂર્યાદિક જ્યોતિષ્કોના વિમાનો પણ અનાદિ છે. તે વિમાનોના સ્વામીપણે ઉપજના દેવતા જે પૂર્વના હોય છે તે પોતપોતાના આયુષ્યને પૂર્ણ કરીને ચલે છે અને નવા નવા પુણ્યવાન જીવો ઉપજે છે. તેઓ પોતાના આયુષ્ય પર્યંત તે વિમાનનું સ્વામીપણું ભોગવે છે. એ રીતે દેવતા ફરતા જાય છે પણ વિમાન બદલાતા નથી; વિમાન તો અનાદિના એના એજ છે. અને તે નિરંતર ગમન ક્રિયાવાળા વર્તે છે. આ અઢી દ્વીપમાં સ્થિરપણે રહેતા નથી. ભૂલોકમાં જે પ્રકાશ થાય છે તે તેના વિમાનોની જ્યોતિષી થાય છે; સૂર્યાદિક વિમાનમાં રહેનારા દેવતાઓના શરીરનો આ પ્રકાશ નથી. સૂર્યના વિમાનનો પ્રકાશ આ જંતુદ્વીપમાં તેના વિમાનથી પૂર્વ તરફ ને પશ્ચિમ તરફ સાધિક ૪૭૦૦૦ યોજન સુધી હોય છે. તેથી અધિક ક્ષેત્ર તેનાથી પ્રકાશતો નથી. એટલે ૪૭૦૦૦ ની અંદર આવે ત્યારે તે ઊગ્રો કહેવાય છે અને ૪૭૦૦૦ થી દૂર જાય ત્યારે આથમ્યો કહેવાય છે. તેજ રાત્રિ દિનના વિભાગનું તરણ છે. એ સર્વે અનાદિ લોકસ્થિતિ સ્વભાવથી થાય છે માટે તે ભાવોમાં પૂર્વ કે પશ્ચિમનો વિભાગ હતો નથી. તેથી આત્મા ?,

તેઓ સર્વત્ર જ છે. જેનો અન્યંત અભાવ છે તે કોઈકાલે પણ ભાગ્યે જ જાણા દોયજ નહીં—સર્વ કાલે અજ્ઞાન જ હોય. જેમ આજ્ઞાનું ફુલ. પાટે જીવ પ્રમુખ પદાર્થોની આદિ નથી—તે અનાદિપણે જ જાણા પડેલે વિચિત્રમાન છે.

પ્રશ્ન. ૨૨—યથાર્થ શબ્દનો અર્થ શું થાય છે ?

ઉત્તર—‘યથા’ નામ જેમ વર્તે છે, ‘અર્થ’ નામ પદાર્થ—તેમ જાણે માને તે ‘યથાર્થ.’ જે સાદિને સાદિપણે, અનાદિને અનાદિપણે અને સ્વાભાવિકને સ્વાભાવિકપણે જાણે માને તે ‘યથાર્થ જ્ઞાની’ અને જે અનેરાને અનેરો જાણે—હોય તે કરતાં જુદા સ્વરૂપે જાણે તે ‘અજ્ઞાની.’

પ્રશ્ન. ૨૩—હે મહારાજ ! આત્માદિક પદાર્થોની આદિનો અત્યંત અભાવ સિદ્ધ હોવાથી જગત્નો સૃષ્ટિવાદ સર્વથા ટકી શકતો નથી પણ ‘આ જગત્ત્વ ઈશ્વરકૃત છે’ એમ દુનિયામાં પ્રસિદ્ધ છે તો તેનો સર્વથા નિષેધ કેમ કરી શકાય ? તેથી પ્રભૂતકાલ અગાઉ ઈશ્વરે આત્માદિક જગત્ના પદાર્થો રચ્યા છે તેથી કોઈ તેની આદિ જાણી શકતું નથી, તેને લીધે અનાદિ કહેવાય છે. પણ ઈશ્વરે જે કાલે જીવાદિ રચ્યા તે કાલની અપેક્ષા તો તે સાદિ છે, પણ અત્યંત અનાદિ નથી—એમ માનવામાં કાંઈ દોષ છે ?

ઉત્તર—હે ભવ્ય ! જો તમારા કહ્યા પ્રમાણે અતિ પ્રભૂતકાલ પહેલાં પણ ઈશ્વરે આત્માદિક પદાર્થ વનાવ્યા હોય ‘તો’ તેમ માનવામાં મોક્ષના અભાવ વિના વીજી કાંઈ હરકત નથી. કેમકે ઈશ્વરકૃતને ઈશ્વર-

પ્રશ્ન ૨૯—હે મહારાજ ! તે “ તથાભવ્યતા ” શું છે ?

ઉત્તમ—હે ભદ્ર ! તે “ તથાભવ્યતા ” અનાદિનો જીવોને મોક્ષ ગમનની યોગ્યતારૂપ પારિણામિક ભાવ છે. તે મોક્ષની યોગ્યતા સર્વ ભવ્ય જીવોને સ્વરૂપ માત્રે તો તુલ્ય છે પણ સર્વ જીવની સમકાલે પરિપક્વ થતી નથી; જુદે જુદે કાલે પરિપાક પામે છે. તે કાલભેદે પાકવારૂપ વિચિત્રતાવાળી હોવાથી તેને તથાભવ્યતા કહેલી છે. ‘તથા’ એટલે તે તે પોતપોતાના પાકવા યોગ્ય ક્રમાગત કાલને પામી પામીને પાકવાના સ્વભાવવાળી એવી જે “ ભવ્યતા ” એટલે મોક્ષગમનની યોગ્યતા તે “ તથાભવ્યતા ” તે જીવને જુદા જુદા વિચિત્ર પ્રકારના કાલાંતરે પાકે છે, તેથી સર્વ જીવોને સમ્યક્ દર્શનાદિ ગુણોની તથા મોક્ષની પ્રાપ્તિ સમકાલે થતી નથી. જો સર્વ જીવોની યોગ્યતા સાથે પાકે તો ગુણ પ્રાપ્તિ ને મોક્ષ પ્રાપ્તિ સર્વને એક સાથે થાય, પણ તેમ થતું નથી; માટે એ જ્યારે પાકે ત્યારે તેના જોરથી મિથ્યાત્વાદિ પાપ-કર્મનું તથા અનાદિ કર્મવંધની યોગ્યતાનું વલ ઘટી જવાથી જીવ શુદ્ધ ધર્મ પામી શકે, અને શુદ્ધ ધર્મ પામવાથી જન્મ જરા મરણાદિ દુઃખોનો અંત કરી અજરામર પણું પામે.

પ્રશ્ન ૩૦—હે મહારાજ ! તે તથાભવ્યતા ક્યારે પાકે છે ? અને તે સ્વભાવેજ પાકે છે કે કોઈ સાધન સેવવાથી પાકે છે ?

ઉત્તમ—હે ભવ્ય ! જીવ જ્યારે પોતાના ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તનરૂપ કાલમાં આવે ત્યારે કોઈ જીવની તથાભવ્યતા સ્વભાવેજ પાકે છે અને ઘણા જીવોની ઉપાયના સેવનથી પાકે છે.

તૈજસ ૪, ને કાર્મણ ૫, એ પાંચ શરીરપણે તથા એકંદ્રિયાદિ સર્વ જીવોએ શ્વાસોશ્વાસપણે અને દ્વીંદ્રિય, ત્રીંદ્રિય, ચતુરિંદ્રિય ને પંચેંદ્રિય જીવોએ ભાષાપણે તેમજ પંચેંદ્રિય એવા નારકી તિર્યંચ મનુષ્ય ને દેવતાઓએ મનપણે ગ્રહણ કરેલા એવા પણ અનંતાનંત સ્કંધો છે. તે સર્વ પુદ્ગલોને કોઈ એક જીવ આહારક શિવાયના વાકીના ચાર શરીરમાંથી કોઈ એક શરીરપણે, અથવા ભાષાપણે, અથવા શ્વાસોશ્વાસપણે, અથવા મનપણે પ્રથમ અપૂર્વપણે ગ્રહણ મોચન કરવાવડે જેટલા કાળે ગ્રહી મુકી રહે તેટલા કાળને એક દ્રવ્ય પુદ્ગલ પરાવર્તન કહીએ. આવા પુદ્ગલ પરાવર્તન દરેક જીવને પૂર્વે અનંતા થયેલા છે.

પ્રશ્ન ૩૨—હે મહારાજ ! જીવ ચરમ પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં શી રીતે આવી શકે ?

ઉત્તર—અનાદિ સહજ પરિણામથી જીવ બે પ્રકારના સ્વભાવવાળા હોવાથી બે જાતિના છે. એક ભવીજાતિના ને બીજા અભવી જાતિના. તેમાં જે ભવીજાતિના છે તેમનામાં મોક્ષે જવાની યોગ્યતારૂપ સ્વભાવની સત્તા અનાદિથી રહેલી છે, તેથી તેમની ભવપરિણતિ પલટાય છે; ને અભવીમાં મોક્ષે જવાની યોગ્યતા ન હોવાથી તેમની ભવપરિણતિ વદ-લ્લાતી નથી; અનાદિથી જેથી છે તેથી ને તેથીજ રહે છે. એટલે તેમના અનાગત પુદ્ગલ પરાવર્તન ઓછા થવાના નથી. ભવીજીવોની ભવપરિ-ણતિ વદલાય છે તેથી તેમના અનાગત પુદ્ગલ પરાવર્તન ઓછા ઓછા થતા જાય છે. તેમાં ભવીઓની પણ અનાદિથી તો કર્મવંધની યોગ્યતા અનિશ્ચય અનિશ્ચય વલ્કુલ સંકલ્પ પરિણામમય ઘોર મિથ્યાન્ય અધિ-

પાકેલી ન હોવાથી યથાર્થ તત્ત્વજિજ્ઞાસાનો તેમને અભાવ હોય છે.
ચરમ પુદ્ગલ પરાર્વત્તનમાં આવેલ જીવજ સદ્ધર્મને યોગ્ય થાય છે.

प्रश्न ३३—हे महाराज ! आपने चरम पुद्गल परावर्तनमां आव्या छीए के नहीं ? ते केम समजाय.

उत्तर—हे भव्य ! ते समजवा माटे आपणे ज्ञानदृष्टि पोतानुं अंतःकरण तपासवुं के आपणने मोक्ष पामवानो अभिलाप, धर्म करवानो अभिलाप अने तत्त्व जाणवानो अभिलाप निर्व्याज पारमार्थिक भावशी उत्पन्न थयो छे के उपरचोटीयो छळ परिणामवाळो अभिलाप छे ? एम सत्यपणे आत्मसाक्षि पोताना हृदयमां वारंवार तपासनां वणे अभिलाप परमार्थ रूपे छे एम भारो तो जाणवुं के आपणे नगम पदगळ परानर्तनमां नर्ती छीण.

प्रश्न ३४—हे महा राज ! आपने प्रथम कथुं के ' तथाभ्युपता की-
इच्छा' स्वयंसे पाके ने मणानी तो उपायसे नशी पाके छे ' तो तेने
महा राजने जवाब अं छे ?

[illegible]

જન્ય પરમાનંદમય શુભ પરિણામ પ્રાપ્ત થયા નહોતાં, તેવા પ્રાપ્ત થવાથી તેને “અપૂર્વ કરણ ” કહે છે. એ અપૂર્વ કરણની પ્રાપ્તિ થવાથી જીવ તેના વડે ગ્રંથિનો ભેદ કરે. “ ગ્રંથિ ” તે અતિ નિવિડ ઘન કાઠિન દુર્ભેદ્ય મોક્ષથી વિમુક્ત રાખનાર મિથ્યાત્વના મહા રાગ દ્વેષને અજ્ઞાનરૂપ પરિણામ જાણવા. તેનો ભેદ પ્રથમ કોઈ કાળે કર્યો નથી. માર્ગાનુસારી જીવ અપૂર્વકરણરૂપ તીવ્ર પરિણામની ધારાવડે ભેદે-વિદારે.

પ્રશ્ન. ૩૬-હે મહારાજ ! આપે જણાવ્યું કે ‘ગ્રંથિ તે મિથ્યાત્વના મહા રાગાદિ પરિણામ છે ’ તો મિથ્યાત્વ શું છે ?

ઉત્તર-મિથ્યાત્વનું સ્વરૂપ મેં ઉપર સમજાવ્યું છે, ઉપરાંત એટલું વિશેષ સમજવું કે-આત્માને અસદ્ દેવ ગુરુ ધર્મમાં તેમજ વિપરીત વસ્તુ-વાદમાં શ્રદ્ધા-રુચિ ઉપજાવી તેને વિષે રાગી કરનાર, તેમજ સદ્ દેવ ગુરુ ધર્મમાં અને સુવસ્તુવાદ વિષયમાં અશ્રદ્ધા-અરુચિ ઉપજાવી તેમને વિષે દ્વેષી કરનાર મોહનીય કર્મના ઉદયનો જે પરિણામ તે “ મિથ્યાત્વ ” છે.

પ્રશ્ન. ૩૭-હે મહારાજ ! જેનાથી જીવના સર્વ દુઃખ નાશ પામે એવા શુદ્ધ ધર્મને આપ પ્રકાશિત કરો કે જેથી એ દુષ્ટ મિથ્યાત્વ દૂર જાય.

ઉત્તર-હે ભદ્ર ! એ કહેવાનો અવસરજ હવે છે. કારણ કે સમ-ક્તિ પામ્યા શિવાય શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેથી જીવ સમક્તિ કેમ પામે છે ? તે પ્રથમ કહું છું-માર્ગાનુસારી જીવની ભવ્યતા પાકીને પ્રૌઢ શક્તિવાળી થાય છે અને તેથી તેને અપૂર્વ કરણના પરિણામની

આત્મભાવ જાણવો. તેથી એને જીવાદિ તત્ત્વોના સ્વરૂપનું શ્રવણ કરવાથી આત્માદિક પદાર્થોના સ્વરૂપની ઝલ્લક માસમાન થાય છે. એટલે તેને કોઈ ઉપદેશક પુરુષ અથવા ધર્મશાસ્ત્ર કે જે, જીવ પદાર્થને અરિહંતોએ ઉપદેશેલા આગમની રીતે કથંચિત્ નિત્ય, કથંચિત્ અનિત્ય, કથંચિત્ શુભાશુભનો કર્તા, તેનો ભોક્તા, અનાદિ ઉત્પાદ વ્યય ધ્રુવતા યુક્ત, સ્વભાવ સિદ્ધ ઇત્યાદિક રીતે કહે તે સંભવિત હોવાથી રુચે; અને કોઈ ઉપદેશક અથવા શાસ્ત્ર જીવને સર્વથા અનુત્પન્ન, અવિનષ્ટ, સદા સ્થિર એક સ્વભાવે નિત્ય, અથવા સર્વથા ક્ષણસ્થાયિ અનિત્ય, સર્વથા નાસ્તિ, સર્વથા સામાન્ય, સર્વથા વિશેષ, સર્વવ્યાપિ એક અથવા દેહાદિક શુભાશુભનો અકર્તા, પ્રકૃતિકૃતનો ભોગી, શરીરના એક દેશમાં રહેલો ઇત્યાદિ રૂપે કહે તો તે અસંભવિત હોવાથી સ્વભાવેજ ન રુચે. તથા માર્ગાનુસારી પળામાં જે દેવગુરુ પૂજાદિ તદ્દેતુ અનુષ્ઠાન હતા તે અમૃતાનુષ્ઠાન થઈ જાય. અને લોકદ્રષ્ટિ કરાતા ચમનિયમાદિક સ્વરૂપશુદ્ધ અનુષ્ઠાન તે એને પરમાર્થ વૃત્તિ કરાતા અનુવંધશુદ્ધ અનુષ્ઠાન થાય.

પછી ઉપશમ સમકિતરૂપ ગુણથી મોટી સ્થિતિવાળી મિથ્યાત્વમોહનીયની પ્રકૃતિ જે સત્તામાં રહેલી છે, જે ઉદય ઉદીરણમાં આવી નથી, જેના સર્વ દહીયા દુષ્ટ રસથી ભરેલા છે, તેને ઉદયમાં આવ્યા અગાઉજ પરિણામ વિશેષના પ્રભાવથી શોથી કાઢે. એટલે તેની ત્રણ પ્રકારની રાશિ કરે. તે આ રીતે—જેટલા દહીયામાંથી ક્ષિપ્ત રસનો ઉત્પાદક દુષ્ટ રસ સર્વથા નષ્ટ થઈ જાય તેનો પહેલો

कहेवामां आव्युं छे के अशुद्ध पुंजना उदयथी जीव सादि सांत मिथ्यात्वी होय.

औपशमिक सम्यक्त्वनी स्थिति अंतर्गृहर्त्तनीज होय छे, तेथी ते स्थिति पूर्ण धर्ता जो शुद्ध पुंजनो उदय थाय तो जीव “ क्षयो-पशमिक ” सम्यग् दृष्टि थाय. ते स्थितिमां जो उत्कृष्ट पणे रहे तो अ-संख्याता काल सुधी रहे. अने क्षयोपशम सम्यक्त्वमां वर्ततां कोइक जीव देशविरतिने पाये, कोइक सर्वविरतिने पाये, कोइक जीव ए त्रणे पुंजनो क्षय करी शुद्ध अपौद्गालिक “ क्षायिक ” समकित पायी, क्षपक श्रेणीए आरोही, सकल मोहनीय, अंतराय, ज्ञानावरण, दर्शना-वरण ए चार कर्मोनी क्षय करी, वीतराग सर्वज्ञ थाय. अने पछी योग निरोध करी समग्र कर्म रहीत थइ तेज भवे मोक्ष जाय.

ए त्रणे प्रकारना सम्यग् दृष्टि जीवो वीतराग सर्वज्ञ अरिहंत देव विना अनेरा रागी द्वेपी छन्नस्थोने देव करीने मान्य करे नहीं, शुद्ध जिनागमना उपदेशक पंच महाव्रतधारी निरारंभी मुनिविना अनेरा गृहस्थ पार्श्वस्थादिकोने गुरु भावे मान्य करे नहीं, अने दयाविशाल, पदकाय जीवोनी हिंसानो निपेधक, स्याद्वादपणे सर्व वस्तुनो ज्ञापक अने वितराग सर्वज्ञे उपदेशोल-एवा धर्म विना- आगमोक्त धर्म विना अन्य यज्ञ याजन, नदी सरोवर समुद्रादिकमां स्नान अने कन्या गो भूमिदानादिकने पुण्य हेतुपणे उपदेशक, मिथ्यादृष्टि छन्नस्थ-प्रणीत, एकांत नित्य के एकांत अनित्य वस्तुना ज्ञापक, एवा शास्त्रोक्त धर्मोने धर्मभावे मान्य करे नहीं. अरिहंतादिकथी अन्य देव गुरु

નિત્યને તો તે ઘટે નહીં. વળી જે પરિણામી હોય તેજ સર્વથા વિનય્યા વિના ને સર્વથા ઉપજ્યા વિના જેમ દ્ય દધિપણે પરિણમે છે તેમ મૂળ વસ્તુજ ઉત્તરોત્તર અન્યરૂપે પરિણમે. ણદ્ભે સંસારી અશુદ્ધ જીવજ શુદ્ધ સ્વરૂપ વ્રત્યપણે પરિણમે, પણ જો અપરિણામી હોય તો તેમ ઘટે નહીં. આ પ્રમાણે તે સમજી શકે અને તેથી જ્ઞાતાંત નિત્ય ને અપરિ-
ણામી જીવાદિકને માનનારા દર્શનો વંધમોક્ષના વિરોધી છે એમ જાણે. તે સાથે જ્ઞા વિરોધી અશુદ્ધ તત્ત્વને કહેનારાના દેવ ગુરુ પણ અશુદ્ધજ હોય એમ સમજી શકે. તેજ રીતે પ્રકૃતિનેજ વંધ મોક્ષ માનવાવાળા ણદ્ભે સર્વથા આનિત્ય માનવાવાળાને પણ વંધમોક્ષનો વિરોધ આવે છે એમ તે સમજી શકે અને સ્યાદ્વાદરૂપે વસ્તુ કહેનાર દર્શનનેજ શુદ્ધ માની તેનો સ્વીકાર કરે.

પ્રશ્ન. ૩૯-હે મહારાજ ! જે પ્રમાણે અરિહંત, વીતરાગ સર્વજ્ઞ થાય છે તેજ પ્રમાણે અન્ય જીવો પણ વીતરાગ સર્વજ્ઞ થાય છે કે કાંઈ ન્યુનપણે થાય છે ?

ઉત્તર-હે ભવ્ય ! વીતરાગ સર્વજ્ઞ સર્વ તુલ્યજ થાય છે.

પ્રશ્ન. ૪૦-હે મહારાજ ! જો સર્વ તુલ્ય થાય છે તો પછી અરિ-
હંતોને દેવ માનવા, તેમની પ્રતિમાઓ કરાવવી, પુષ્પ અલંકારાદિકે ચઢુમાનપૂર્વક તેમની પૂજા કરવી અને અન્ય વીતરાગ સર્વજ્ઞોને દેવ-
પણે ન માનવા, તેમની પ્રતિમાઓ ન કરવી ઇત્યાદિ લોકરુઢી ચાલી આવે છે કે તેમાં કાંઈ હેતુ છે ?

ઉત્તર-હે ભવ્ય ! જિનશાસનમાં અરિહંતોને અને અનેરા સર્વજ્ઞ

શજ કાર્ય થાય છે. વળી તે ભાવી અરિહંતોની તથા મર્ચતા પરિપક્વ થાય છે ત્યારે તેમની સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ પણ નિયમા સ્વલ્પ કાલમાં-સં-
 રુચાતા ભવમાં સિદ્ધિદાયિની, મગવદ્ ભાવને નિષ્પન્ન કરતી અને
 અન્ય ભવોની સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિથી વિલક્ષણતાવાળી હોય છે. તેમને તત્ત્વ-
 જ્ઞાન સમજાવતાં ઉપદેશક ગુરુને પરિશ્રમ કરવો પડતો નથી. સહજ
 કથન માત્રથી યથાર્થ ભાસ તેમના હૃદયમાં પ્રવૃત્ત થાય છે. તેવા સુકર
 વૌધ સ્વભાવ ગુણવદે તે પ્રથમ ભવથીજ સ્વયં સંતુદ્ધ હોય છે. ત્યાં-
 થીજ તેમને ઈવી ભાવના પ્રવર્ત્ત થાય છે કે-“અહો ! આવો જૈન ધર્મનો
 પ્રકાશ છતાં આ સંસારી જીવો ઘોર મહાંધકારમાં મૂળા મમે છે તે
 મહા આશ્ચર્ય છે ! તેથી હું પ્રવલ ઉદ્યમ કરીને એ મોહાંધકારમાંથી તે
 સર્વને કાઢી શુદ્ધ મોક્ષ પંથે ચડાવું અને પરમ સુખીયા કરું.” આવી
 ભાવના તેમને સદાય વર્તે છે ને તેમ કરવાને તેઓ પ્રવૃત્ત થાય છે.
 વળી તે જ્યાં સુધી સંસારમાં રહે ત્યાં સુધી મહા કરુણાના સમુદ્ર, કું-
 તલ્લ શિરોમણિ, ત્રિનય પ્રધાન, અતિ ઔદાર્ય ધૈર્ય ગાંભિર્ય શૌર્યવાન,
 શરણાગતવત્સલ, ન્યાયમાર્ગગામી, દેવગુરુના મક્ત, પરમ પરોપકારી,
 માર્થનાભંગધીર અને જગજ્જનવંશુ હોય છે. તથા તીર્થંકર થવાના
 ભવથી પહેલાંના ત્રીજા ભવને પામે ત્યારે તે ભવમાં જિનાગમ પ્રસિદ્ધ
 ધીશ સ્થાનકોના આરાધનનો તપ અવશ્ય કરે છે, તેથી તીર્થંકર નામ
 ગૌત્વ ઉપાર્જન કરી, સ્વર્ગ લોકમાં મહર્લિક દેવતા થાય છે. ત્યાંથી
 ઈચ્છી જ્યારે મનુષ્યલોકમાં રાજકુલમાં જનનીની કુંક્ષિમાં ચરમ
 અવતારે અવતરે છે ત્યારે તે રાત્રિજ જનની ચીદ મહા સ્વપ્ન દેખે છે.

પણ પાછા ઇંદ્રાદિક આવી અભિષેક અને દીક્ષામહોત્સવ કરે છે, પ્રભુ દીક્ષા અંગીકાર કરીને તપ સંયમવડે જ્ઞાનાવરણાદિ ચાર ઘાતિક-મોનો ક્ષય કરી કેવલ જ્ઞાન દર્શન ઉપજાવી નીતરાગ સર્વજ્ઞ થાય છે, તે વચ્ચે ઇંદ્રાદિક આવી સમવસરણ રહે છે, પ્રભુ રત્ન સિંહાસને ધી-રાજી ત્રિભુવનની પર્યદામાં યથાર્થ વસ્તુધર્મમય દેશના આપે છે, તે દેશના એક યોજન પૃથ્વીમાં સર્વ જીવોને સ્વસ્વ ભાષાપણે પરિણમે છે, અસંખ્ય જીવોએ સર્વકાલે પૃથ્વીના જુદા જુદા પ્રશ્નોનો ઉત્તર પ્રભુજી તેમના મનનું સમાધાન થાય તેવો એક વચને આપે છે. પછી ધર્મદેશના દેતા સતા મહિમંડલમાં વિચરે છે, અષ્ટ મહા પ્રાતિહાર્ય અને ચોત્રિશ અતિશયવડે અલંકૃત થાય છે, માર્ગમાં દુશ્મો નમે છે, પક્ષીઓ પ્રદક્ષિ-ણા દે છે, કાંઠા અધોમુખ થઈ જાય છે, છાંદ ઋતુ સર્વકાલે સુખ આપે તેવી વર્તે છે, ઇત્યાદિ અનંત મહિમાવાળા તીર્થંકરો થાય છે; સામાન્ય કેવળીઓને આ કહેલ પ્રભાવ હોતો નથી. તેઓ કેવલજ્ઞાન દર્શનવંતા હોય છે. આ પ્રમાણે અરિહંત દેવ પરમાર્થે પરમ ઉપકારી હોવાથી મુખ્યતાએ “દેવ” કહેવાય છે. તેમની જે કોઈ અજ્ઞાની જીવ આશાતના અનાદર અવજ્ઞાદિક કરે છે તે અનંતકાલ પર્યંત દુર્ગતિમાં રહીને છે, અને તેમની ભક્તિ કરનારા જીવો સર્વ પ્રકારની સુખ સંપદા પામે છે.

પ્રશ્ન. ૪૧—હે મહારાજ ! જેવી રીતે અરિહંતો અહીં મહા પ્રભાવ-વાળા હોવાથી અને અનંત મહિમાવાળા હોવાથી સર્વ કેવળીઓ કરતાં શ્રેષ્ઠ છે તેમ મોક્ષમાં પણ સર્વ સિદ્ધો કરતાં તેમની સિદ્ધતા શ્રેષ્ઠતાવાળી હોય છે કે નહીં ?

1

8

7

ગુરુ શબ્દનો અર્થ શાસ્ત્રમાં એમ કયો છે કે—‘ ધર્મ—વસ્તુતત્ત્વના જાણ, ધર્મનાજ કરનાર, ધર્મમાં સદા રહેનાર અને ધર્મનાજ ઉપદેશક જે હોય તેને ગુરુ કહીએ. ’ એ કહેલા ગુરુના લક્ષણ ગૃહસ્થમાં હોય નહીં તેથી તેનામાં ગુરુભાવની યોગ્યતા નથી એમ અમે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન. ૪૪—રજોહરણાદિ મુનિના ચિન્હ ધારણ ન કરવાથી ગૃહસ્થમાં ગુરુપણું નથી કે કોઈ જ્ઞાનાદિકના અભાવના કારણથી નથી ?

ઉત્તર—હે ભદ્ર ! વેપનો અભાવ તો સર્વ મનુષ્યો દેખી શકે છે તેમાં વિશેષ નથી, પણ ધર્મ—વસ્તુતત્ત્વના જાણ એ પ્રથમ કહેલું ગુરુનું લક્ષણ તેનામાં હોતું નથી તેથી તેનામાં ગુરુપણું નથી.

પ્રશ્ન. ૪૫—ગૃહસ્થો પણ મહા પંડિત હોય છે તો તેઓ ધર્મ—તત્ત્વના જાણ કેમ ન હોય ? તેમનામાં એ લક્ષણનો અભાવ ઘટી શકતો નથી.

ઉત્તર—હે ભદ્ર ! પુત્રોને જળવાની પીઠાથી પીઠાતી અને રુદન કરતી અનેક સ્ત્રીઓની પાસે વેસવાથી જો બંધ્યા સ્ત્રીને તેની પીઠાનો અનુભવ થાય તો કાવ્ય, વ્યાકરણ, ન્યાય, તર્ક, છંદ, અલંકાર, કર્મ-ગ્રંથ પર્યંત પ્રકરણો વિગેરે ઘણા શાસ્ત્રોના જાણ અને ઘણા આગમોના સાંભળનાર ગૃહસ્થ મહા પંડિતને આગમના અભ્યાસી નિરારંભી મુનિની જેવો ધર્મ વસ્તુનો અનુભવ જાગે. પરંતુ તેમ થતું નથી તેથી ગૃહસ્થ મહા પંડિતોને પણ નિરારંભી મુનિની જેવો ધર્મ વસ્તુનો અનુભવ જાગવો અસંભવિત છે. તેથી અમે તે લક્ષણનો અભાવ કહ્યો છે.

પ્રશ્ન. ૪૬—હે મહારાજ ! ગૃહસ્થને મુનિની જેવો ધર્મના સ્વરૂપનો ભામ નહીં જાગવાનું કારણ શું ?

પડિસેવીને મૂલ ગુણ ને ઉત્તર ગુણ વંનેમાં ઘણા અતિચાર હોય; એક-વીશ સંવલ દોષથી તેનું ચારિત્ર ચિત્ર કાવરું હોય પણ અનાચાર વંને-ને ન હોય. શરીરની શોભા વિભૂષા મુનિપણમાં થઈ શકે તેથી હસ્ત-પાદ મુખ પ્રક્ષાલનાદિ રૂપ કરે, વાહ્ય વ્યવહારથી પાર્શ્વસ્થાદિક જેવા દેશ્વાય પણ પાર્શ્વસ્થાદિક વ્રતમાં નિરપેક્ષ નિઃશ્વંસ પરિણામી હોય ન આ વ્રતમાં સાપેક્ષ મૃદુ પરિણામી હોય. તેથી આ કાલે પણ સાધુ છે અને તેમના કૃત્ય તેમના નિયંટાની હદમાં હોવાથી ધર્મમય છે.

પ્રશ્ન. ૫૧-હે મહારાજ ! આપે-‘ઉપરથી પાસઘ્યા જેવા દેશ્વાતા છતાં તે વ્રતમાં સાપેક્ષ હોય’ એમ કહ્યું તે શી રીતે સમજવું ?

ઉત્તર-એ સાધુ સંજ્વલના ક્રોધ માન માયા લોભના ઉદયથી તથા તેનાથી ઉત્પન્ન થયેલા રાગદ્વેષથી, તથા વેદ અને હાસ્યરતિના ઉદયથી અનાચાર સ્નાન શોભા શૃંગાર કામ ભોગાદિ કરવા ઇચ્છે, તે કરવા પ્રવર્તે, વિકારી થાય, પણ બુદ્ધિ અથવા કુશીલપડિસેવી નિયંટાના સદ્ભાવ રૂપ ગુણથી વ્રતોની, દીક્ષાની, શાસનની અને વી-જા સાધુઓથી લજાવાની અપેક્ષા આવવાથી અનાચારાદિ કરતા અટકે, પાછા નિવર્તે. મનમાં વિચારે કે-“અરે જીવ ! તું પંચમહાવ્રત ઉચયો છે, દીક્ષા લીધી છે માટે અકાર્ય ન કર. જો તું અકાર્ય કરશે કે દીક્ષા પડી મુકશે તો જિનશાસનના વિરોધીઓ શાસનની હીલના નિંદાદિક કરશે તેમજ સાધુઓ તને મંડલી વદ્યાર ગણશે, ગુરુ વેપ ઉતારી લેશે.” આમ વિચારીને અકાર્ય કરે નહીં. તેથી તેને વ્રતસા-પેક્ષ કરીએ. કદાપિ કોઈ મહામોહના ઉદયથી અકાર્ય કરી નાચે તો

છતાં ગુરુભાવે વાંદી નહીં. તેમજ ચારુદત્તે વકરાને અંત સમયે શુદ્ધ ધર્મ પમાડ્યો, તેથી તે નંદીશર નામે દેવ થયો, તે દેવે આવી ચારુદત્તને ધર્માચાર્ય જાણી ગુરુભાવે વાંદ્યા પળ પાસે બેઠેલા વિદ્યાધર મુનિના પુત્રોએ તેને ગુરુભાવે ન વાંદ્યા. આ પ્રકારે હોવાથી જિનવાણીના સ્યાદ્વાદપણામાં વાંધો આવતો નથી.

પ્રશ્ન. ૫૪—હે મહારાજ ! ગુરુની સેવા ભક્તિ કરવાથી તો ગુરુ પ્રસન્ન થાય છે અને તેથી સેવા કરનારા તેમના સદુપદેશ શ્રવણનો તેમજ નાના શાસ્ત્રના અભ્યાસનો લાભ પામે છે. એટલે ગુરુ સેવાનું ફલ તો સેવકને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તેથી તે તો કરવા યુક્ત છે; પરંતુ દેવો તો વીતરાગ સિદ્ધ નિરંજન છે, તે સેવા ભક્તિ કરવાથી સેવક ઉપર પ્રસન્ન થતા નથી, તેમ ન કરવાથી અપ્રસન્ન થતા નથી, ત્યારે તેમની સેવા ભક્તિ કરવાથી ને ન કરવાથી સેવક જનોને કાંઈ લાભ હાનિ દેખાતી નથી માટે અરિહંત સિદ્ધ મારા દેવ છે એમ માનવું તો જરૂરનું છે કારણ કે તેથી સમ્યક્દષ્ટિપણું નિર્મલ થાય છે પરંતુ તેમની સેવા ભક્તિ વિશેષે કરવાની તો જરૂર જણાતી નથી. તેઓ તેને ઇચ્છતા પળ નથી તો તે શા માટે કરવી જોઈએ ?

ઉત્તર—હે ભગ્ય ! ગુરુ સેવાનું દૃષ્ટાંત આપીને તમે કહ્યું કે—‘ દેવ વીતરાગ હોવાથી તે સેવા ભક્તિ કરવાથી પ્રસન્ન થતા નથી અને ન કરવાથી અપ્રસન્ન થતા નથી ’ તે તો વરાવર છે પણ ‘ સેવા ભક્તિ કરવાથી ને ન કરવાથી સેવક જનોને કાંઈ લાભ હાનિ દેખાતી નથી ’ એ કહેવું અસત્ય છે. કરવાથી લાભ છે, ને ન કરવાથી હાનિ છે. તે-

યા લાયક, માનસ લાયક, નમસ લાયક અને ધ્યાનના લાયક છે, અને તેમનો સર્વ ઉપદેશ આત્માદિત્રેન્દ્રુ જીનોજ આદરના લાયક છે. એ સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ સર્વ જીવોને હિતકારી ઉપદેશજ કરેલો છે તેથી એ પ્રભુ સર્વને પરમ ઉપકારી છે. " આપી તુદ્ધિ તેવા દેવને આશ્રયાવિના નિરાલંબીને ઉપજતી નથી. પૂજ્યને વિગે પ્રજ્યતુદ્ધિ પૂજ્યના આલંબનથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. અને એવી ધર્મચિનારણાવાલી તુદ્ધિજ ધર્મનું મૂલ છે. વળી તેવી તુદ્ધિ વીતરાગ દેવના અવલંબનથી ઉપજેલી હોવાને લીધે તે તુદ્ધિના મૂલ કારણ દેવ હોવાથી દેવભક્તિજ સર્વ ધર્મનું મૂલ છે એમ અમે કહું છે. વળી દેવના અવલંબનથી એવી ધર્મ-તુદ્ધિ પામીને ભવ્ય જીવને તે ધર્મતુદ્ધિની પ્રેરણાથી દેવઉપર પારમાર્થિક ભક્તિરાગ પ્રગટે, અને તેવા ભક્તિરાગથી તે દેવના ગુણોની સ્તવના કરવામાં, તેમની પૂજા કરવામાં, તેમને નમવામાં, તેમના સ્મરણમાં, તેમના નામનો જાપ કરવામાં, તેમનું ધ્યાન ધરવામાં ઉદ્યમવંત થાય. તેમજ દેવમંદિર કરાવવામાં, જિનધિવં ભરાવવામાં, તેમના પ્રતિષ્ઠા મહોત્સવ કરવામાં, તેમની પુષ્પહાર કેશરચંદનાદિવડે વિશેષ ભક્તિ કરવામાં અને વિવિધ અલંકારાદિવડે તેમને શૃંગારવામાં પોતાના દ્રવ્યની સફલતા સમજે. વળી ગુરુમુખે વિધિપૂર્વક જિનાગમ ભજવામાં અને શ્રવણ કરવામાં પોતાની જીંદગીની સફલતા માને, તેમજ શક્તિ પ્રમાણે દેશવિરતિ કે સર્વધિરતિ ધર્મ આદરવામાં, વિધિશુદ્ધ તપ સંયમ પાઠવામાં ઉદ્યમવંત થાય. આ વધું પારકી પ્રેરણાવિના દેવભક્તિના પ્રેમ રસથી ભરેલી ધર્મતુદ્ધિના ઉલ્લસિતપણાથી થાય. એવો જિનભક્તિનો

લક્ષ્મી સરસ્વતિ સંવાદ.

एकदा लक्ष्मी अने सरस्वती नच्चे विवाद थयो, तेमां सरस्वती घोळी के “ जगत्मां हूं ज मोटी हूं. कारणके में अंगीकार करेला मनुष्यो सर्वत्र सम्मान पाये छे, अने तेओ सर्व पुरुषार्थना उपायोने पण जाणे छे, काहुं छे के—“ स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ” राजा पोताना देशमां ज पूजाय छे, पण विद्वान् तो सर्वत्र पूजाय छे. वळी हे लक्ष्मी ! तूं केजे नाणारूपे रहेली छे, तेना मस्तक-पर पण हूं रहेली होउं, तो ज लेवा देवा विगेरे व्यापारमां तारो व्यवहार थइ शके छे, अन्यथा तने कोइ ग्रहण करे नहीं. माटे हूं ज मोटी हूं. ” ते सांभळीने लक्ष्मी घोळी के—“ हे सरस्वती ! तें जे आ काहुं, ते तो मात्र कहेवारूपे ज छे, तारार्थी कोइनी सिद्धि थती नथी. कारणके तें अंगीकार करेला पुरुषो मारे माटे थइने सेंकडो अने हजारो देशोमां परिभ्रमण करे छे, अने मारा अंगीकृत पुरुषो पासे आवी सेवकनी जेम तेमनी आगळ उभा रहे छे. काहुं छे के—

वयोवृद्धास्तपोवृद्धा, ये च वृद्धा बहुश्रुताः ।

ते सर्वे धनवृद्धानां, दारे तिष्ठन्ति किंकराः॥१॥

તેણે જે માન્યતા ! તમારું પેલીના જાજા પુરુષો માથા અંગી-
 કાન કહેતા પુરુષોને મેરતા મગાત જે. મારા પેલીના કરેલા પુરુષના
 નેત્રો તમારું માથા જ માથા છે, મારે જગામાં તું જ મોટી છે. નહીં
 જે માન્યતા ! માન એનું નિષ્કોશ શિયાળ મીના જે પુરુષો તારું
 મેરતા કરે છે. તેઓ સર્વે પાંચે મારે માટે જ કેમકે “ જાતનો પ્રવાસ
 કરી વિદ્યાર્થને તે સ્વર્ગીનું ઉપાર્જન કરીશ ” એજ તેમનું માથા હોય છે.
 તેમાં પગ થા જગામાં પાંચે વાળકો જ તને અનુસરે છે, તેઓ પગ
 ઉત્સાહ રાત્રિ માત્ર માત્રાનાના કે અગાપકના ભયથી જ તારું સેવન
 કરે છે, પરંતુ પ્રીતિપૂર્ણ તને અનુસરતા નથી. ત્રીજા કેટલાક દુદ્ધ
 પુરુષો તને અનુસરે છે, તેઓ પગ લજ્જાથી કે ઉદરભરણના ભયથી
 બચવા મારા અંગીકૃત પુરુષોને પ્રસન્ન કરવાના હેતુથી ગુસ્સા રીતે અભ્યાસ
 કરે છે, કેમકે લોકો પગ તેમની હાંસી કરે છે કે-“ અહો ! આટલી
 મોટી ઉંમરે હવે મળવા બેઠા છે, હવે પાંચે ઘડે કાંઠા ચડવાના છે ? ”
 इत्यादि कहिने लोको तेनुं उपहास करे छे. अने मारे माटे तो सर्वे
 संसारी जीवो अनादि काळीया सर्व अवस्थामां मने अनुकूल ज छे.
 नानां वाळको पण मारुं नाणादिक स्वरूप जोइने तरत ज उल्लास पाમે
 છે, હસે છે, અને મને ગ્રહણ કરવા માટે હાથ લાંબો કરે છે, તો પછી
 જેઓ અધિક અધિક ઉમ્મરના હોય છે, તેઓ મને જોડેને ઉલ્લાસ પામે
 તેમાં શું આશ્ચર્ય ! દુદ્ધ લોકો પગ મને ઉપાર્જન કરવા માટે યત્ન કરે
 તેમાં કોઈ પગ તેનું હાસ્ય કરતા નથી, પગ ઉલટી તેની પ્રશંસા કરે
 છે કે-“ અહા ! આ પુરુષ દુદ્ધ થયા છતાં પગ સ્વઉપાર્જિત ધનથી જ

પ્રાટ પગડાં તેની મન્મથ થાપી તેને સાઈંગ પ્રગામ કર્યા, અને તેને વહ્મનપૂર્વક ચીજા મટાવનપર નેમાડી પોતે પોતાના મટાવનપર વેટો. તેના ગુણથી રંજિત થયેલા ધનિકે તેને પૂછ્યું કે—“ હે મટાજી ! આપ કયા દેવના રક્ષી છો ? અહીં આપનું પામનું જા કારણે થયું છે ? કયા પુણ્યશાલીને ઘેર આપનો ઉનાગે છે ? અને આપનું નામ શું છે ? ” આ પ્રમાણે તે ધનિકના પૂછવાથી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે—“ હે મો વ્રાહ્મણ પ્રતિપાલક શેઠ ! હું કાશીદેવમાં વાગળગી નાગની પતિન મહા-પૂરીમાં રહું છું. હું વ્રાહ્મણના પટ્કર્મમાં તત્પર છું, રામગ્રંથાસો મળેલો છું, ધર્મની રુચિવાલાને પુરાણાદિકની કથા શ્રવણ કરાવવા વડે મારી દૃષ્ટિ (આ-જીવિકા) છે, અનેક વ્રાહ્મણોને હું વેદાદિક શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરાવું છું, તે નગરીનો રાજા પણ ભક્તિપૂર્વક મારી સેવા કરે છે. તે રાજાએ મને ગૃહસ્થાશ્રમના નિર્વાહ માટે સો ગામ આપેલાં છે, તેથી હું સુખે વસું છું. હે શેઠ ! એકદા શાસ્ત્ર વાંચતાં તેમાં યાત્રાનો અધિકાર આવ્યો. તેમાં મેં વાંચ્યું કે—‘ મનુષ્ય જન્મ પામીને જેણે યાત્રા કરી નથી, તેનો જન્મ અંતર્ગટના જેવો નિષ્ફલ છે. ’ આ પ્રમાણે યાત્રાનું માહાત્મ્ય જાણીને મને તીર્થાટન કરવાની ઇચ્છા થઈ; તેથી હું ઘર આગલ પાલઠી, મીયાના, વિગેરે વાહનોનો સામગ્રી છતાં પણ તીર્થયાત્રા પગે ચાલીને કરવાથી મોટા ફલને દેનારી થાય છે તેથી તે સર્વ છોડીને એકલો જ તીર્થયાત્રા માટે નીકળ્યો છું. અને ફરતાં ફરતાં ગઈ કાલે જ અહીં આવ્યો છું. એક શાસ્ત્રાભ્યાસની શાળામાં મારો ઉતારો છે. ત્યાં રાત્રીનું નિર્ગમન કરી પ્રાતઃકાળે સ્નાનાદિક પટ્કર્મ કરી

જેમ સંગીતથી સંચાડેને દોડતા દોડતા ત્યાં ગાવના લાગ્યા, અને
 તેઓ પણ ચિત્તની જેમ નિયંત્ર થઈને એક નિર્વે શાળા કરવા લાગ્યા.
 તેમજ જેઓ શારણના જ્ઞાનમાં કુશળ પાંડિતો હતા, જેઓ પોતપોતાની
 વિદ્યતાના ગર્વવાળા હતા, જેઓ અત્યંત સસ્ત અભ્યાસથી સમગ્ર જા-
 સના પરમાર્થને કંઈ રાખનારા હતા, તથા જેઓ વાસ્તવ અને કવિત્વ-
 ના શાસ્ત્ર મળીને તેનું ફલ પામવાથી મદોન્મત્ત થઈને ફરતા હતા,
 તેઓ પણ ત્યાં આવીને શ્રવણ કરવા લાગ્યા. તે માયાથી બ્રાહ્મણની
 નવનવા ઉલ્લેખથી શોભતી બુદ્ધિની પટ્ટાથી શબ્દભેદ, પદચ્છેદ અને
 શ્રેષ્ઠાર્થ વિગેરે વિચિત્ર પ્રકારના અલંકારથી ગર્ભિત અને સર્વતોમુખ
 (વિષય) વાળી વાણીની કુશળતા જોઈને તે સર્વે પાંડિતો પોતપોતાની
 નિપુણતાનો ગર્વ તજી દઈ તે બ્રાહ્મણની અને તેની વાણીની પ્રશંસા
 કરવા લાગ્યા-“ અહો ! શું આ તે બ્રાહ્મણ છે ? કે રૂપાંતરે આવેલી
 બ્રહ્માની મૂર્તિ છે ? આ તે સાક્ષાત્ કામદેવની મૂર્તિ છે કે દાઢી મૂછ-
 વાળી સાક્ષાત્ સરસ્વતી દેવી છે ? અથવા શું આ સર્વ રસોની પ્રત્યક્ષ
 મૂર્તિ છે ? આની વાણી શું આદિબ્રહ્મની ધ્વનિ છે ? કે શૃંગારાદિક
 અમૃત રસની નદી છે ? અહો ! આનું ચમત્કાર ઉપજાવવામાં કુશળપણું
 અને બુદ્ધિનું પટ્ટપણું ? અહો ! આની સાર્થક અને વિવિધ પ્રકારના અ-
 ર્થની યોજના કરવાની શક્તિ ? અહો ! આની શબ્દના અનુપ્રાસની
 ચતુરાઈ ? અહો ! આની એકજ પદ્ય (કવિતા) માં દરેક પાદે નવા-
 નવા રાગ ઉતારવાની શક્તિ ? અહો ! આની અત્યંત કઠણ અને ગંભીર
 અર્થને શ્રોતાના હૃદયમાં સહેલાઈ ઉતારવાની (સમજાવવાની)

ણીનાં ટીપાં પડતાં હતાં, મુખમાં એક પળ દાંત હતો નહીં, અને તેથી તેમાંથી લાઠ પડતી હતી, ઘડાવસ્થાને લીધે મસ્તકપરના કેશ સ્વરૂપ પડવાથી ટાલ પડેલી હતી, શરીરની ચામડીપર જરા પળ તેજ હતું નહીં, વચન વોલતાં પળ સ્વલના થતી હતી, નેત્રથી વરાવર જોડ શકાતું નહોતું, મલિન શ્વેત વસ્ત્ર ધારણ કરેલું હતું, શરીરનો ભાગ કટીપદે-શથી નીચે નમી ગયેલો હતો, તેથી હાથમાં લાકડીનો ટેકો રાખ્યો હતો, ચાલતાં પગ થરથરતા હતા, તેથી તે લથડીયા સ્વાતી સ્વાતી મુકેલીથી ચાલતી હતી. આવા પ્રકારનું સ્વરૂપ ધારણ કરીને તે નગરમાં આવી. નગરમાં ભમતી ભમતી તેજ શેઠના મહેલના પાછલા દ્વાર પાસે આવીને દીન વાણીવડે જઠની યાચના કરવા લાગી. તે દ્વાર અર્ધું ઉઘાડું હતું, ત્યાં તે શેઠની પત્ની તથા તેની પુત્રવધુ વેઠી વેઠી પેલા વ્રાહ્મણની મધુર વાણી રસિકતાથી સાંભળતી હતી. તેણીના કર્ણમાં આ ઘડાનું વચન ડકાળેલા સીસા જેવું લાગ્યું, અને શ્રવણમાં રસનો ભંગ થવા લાગ્યો, તેથી સાસુએ ક્રોધથી વહુને કહ્યું કે—“ હે વત્સે ! જો, જો, પાછળને દ્વારે કોણ પોકાર કરે છે ? કોઈક કઠોર શબ્દ વોલે છે, તેથી આ મધુર વાણી સાંભળવામાં વિગ્ન થાય છે, માટે તે જે કાંઈ માગે તે આપીને તેને અહીંથી કાઢી મુક, કે જેથી સુખે સાંભળી શકાય. આવું સુંદર શ્રવણ કરવાનું આજ કોઈ મહાપુણ્યના ઉદયથી પ્રાપ્ત થયું છે. ફરીથી આવું મલશે નહીં. આ ક્ષણ લક્ષ મહોરોથી પળ વધારે મોંઘો છે, એક ઘડી પળ જન્મ અને આસા જીવતરને સફળ કરનારી છે, માટે જલદી જડને તેને રજા આપી પાછી આવ. ” આ

દાઘી કેમ થાઓ છો ? તમારું કોડ સળું નહાતું નથી ? ” ડોશી
 વોલી કે—“ હે કુલ્લવી ! મારે પહેલાં તો ઘણા કુટુંબીઓ હતા, તે
 મર્વે મરી ગયા છે. શું કરવું ? કર્પની ગતિ અનિર્વાચ્ય છે ! કોણ
 જાણે છે કે શું થયું અને શું થશે ? હમણાં તો હું ફક્લી જ છું, આ-
 થાં પાત્રો તો મારે ઘણાં છે, પણ મારી ચાકરી કરે તેવું કોડ નથી.
 જે કોડ મારી સેવા કરે, અને મારી જીંદગી પર્યંત મારી અનુકૂલતાપ
 વર્તે, તેને હું મારું સર્વસ્વ આપી દઉં, મારે રાઘવીને શું કરવું છે ?
 લક્ષ્મી કોઈની સાથે ગઈ નથી, જતી નથી અને જશે પણ નહીં. ” એમ
 કહીને ડોશીએ જોલી ઉગાડીને તે વહુને વતાવી. વહુ જોલીની અંદર
 જોવા લાગી, તો તેમાં અનેક રત્નમય પાત્રો, અનેક રત્નના આભૂષણો
 તથા અનેક મોતીના અલંકારો જોયા. તે દરેક કરોડ કરોડના મૂલ્ય-
 વાલાં હતાં, અને પૃથ્વીને વિષે અલભ્ય હતાં, તેનીએ કોઈ પગ વચન
 નજરે પણ જોયાં નહોતાં તેવાં તે હતાં, તથા તેમાં સ્ત્રી અને પુરુષને
 પહેરવા યોગ્ય ડાંચાં કિંમતી વસ્ત્રો અને વીજા પદાર્થો પણ હતાં. તે
 વહુ તો આ સર્વ વસ્ત્ર આભરણ વિગેરે જોઈનેજ કથા સાંભળવાતું તો
 મૂલી જ ગઈ, અને તેનીના ચિત્તમાં લોભ પેઠો. લોભથી રંજિત થયેલી
 તે વહુ વોલી કે—“ હે ડોશી મા ! શા માટે તમે દુઃખી થાઓ છો ?
 તમારી સેવા હું કરીશ, તમે તો મારી માતા સમાન છો, અને હું તમા-
 રી પુત્રી છું. હું મન, વચન કાયાથી તમારી જીવન પર્યંત શુદ્ધ સેવા
 કરીશ. તેમાં તમારે કાંઈ પણ શંકા રાખવી નહીં, અને કાંઈ પણ ભેદ
 (જુદાઈ) રાખવો નહીં. ઘરમાં આવો, અને આ મદ્રાસનપર સુએથી

શ્રવણમાં વિદ્ય કરે છે ? વિદ્યાતાણ તને મનુષ્યને મ્લે પશુ સારજી દે-
 સ્વાય છે. આવા દુર્લભ મનુષ્ય ભવને સફળ કરતાં અમને તું વૂમ પાડીને
 વિદ્ય કરે છે, તેથી તેના પાપવડે તું મરીને ગયેડી થઈશ.” ત્યારે વહુ
 વોલી કે—“ હે પૂજ્ય ! એક વૃદ્ધ માતા તમારા અગણ્ય પુણ્યસમૂહના
 ઉદયવડે ઓંચિતા અને અણવોલાવ્યા લક્ષ્મીની જેમ આવ્યા છે.” તે સાં-
 ભળીને તે સાસુએ ક્રોધ અને અહંકાર સહિત જવાબ આપ્યો કે—“ હે
 જડબુદ્ધિવાળી ! આ ગામમાં આપણાથી કોઈ મોટું છે ? કે જેને તું
 સરસવને મેરુની ઉપમા આપી વર્ણવે છે ? માટે મેં તને જાણી કે તું
 મહાં મૂર્ખ છે. તું આવડી મોટી ઉમ્મરની થઈ છે, તો પણ વચ્ચત વે-
 વચ્ચતને હજુ જાણતી નથી. કદાચ કોઈ મોટું માણસ અયોગ્ય અવ-
 સરે આપણે ઘેર આવ્યું હોય, તો તેને યોગ્ય સન્માન અને શિષ્ટાચાર
 કરીને વિદાય કરી પોતાના કાર્યમાં સાવધાન થાય તેજ ઢાઢ્યા
 કહેવાય, પણ તારા જેવા ઢાઢ્યા કહેવાય નહીં. ” આ પ્રમાણે સાસુનું
 વચન સાંભળીને વહુ વોલી કે—“આપે કહ્યું તે વરાવર છે, પરંતુ એક-
 વાર અહીં આવીને મારું એક વચન સાંભળીને પછી સુશીથી જાઓ.
 શામાટે નકામા લોકોને સંભળાવો છો ?” તે સાંભળીને સાસુ ભ્રકુટી
 ચઢાવીને નેત્રને વાંકા કરતી આવી, અને વોલી—‘ છે, આ આવી, શું
 કહે છે ? ’ ત્યારે તે વહુએ પોતાની કક્ષામાં લૂગડાની અંદર
 રાખેલું રત્ન જડીત સુવર્ણનું પાત્ર દેખાડ્યું. તે જોતાંજ સૂ-
 ર્યનો ઉદય થતાં કમળની જેમ સાસુનું મુખ વિકસ્વર થયું.
 હાસ્ય અને વિસ્મયસહિત તેણીએ વહુને પૂછ્યું કે—‘ હે પુત્રી !

જ ગણત્રી. અમારા મોટા ભાગ્યનો ઉદય થયો કે જેથી તમે તીર્થસ્વરૂપ અમારે ઘેર પધાર્યા. આ મારી ચારે વહુઓ તમારી દાસી પ્રમાણે છે, તે તમારી આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તશે. સ્નાન, પાન, સ્નાન, શય્યા પાથરવી, ઉપાડવા વિગેરે જે કામકાજ હોય તે તમારે નિઃશંકરીતે અમને કહેવું, તે સર્વ કામ અમો સર્વે હર્ષભર શિરસાટે કરશું. ” તે સાંભળીને વૃદ્ધા બોલી કે—“ હે ભદ્રે ! તું કહે છે તે ઘણું ઠીક છે, પરંતુ તારો પતિ આવીને વહુમાનપૂર્વક આદરથી મને રાખે, તો હું સ્થિર ચિત્તે રહું, કેમકે ચિત્તની પ્રસન્નતા વિના કોઈને ઘેર રહેવું ઠીક નહીં. ” તે સાંભળીને શેઠાણી બોલી કે—“ ઇટલાથીજ જો તમારા મનની પ્રસન્નતા થતી હોય, તો તે અતિ સુખે થઈ શકે તેવું છે મારા સ્વામી આવા કાર્યમાં અત્યંત હર્ષવાન અને ઉત્સાહવાન છે, અને પોતે અંગી-કાર કરેલાનો પ્રસન્ન ચિત્તે નિર્વાહ કરે છે. ” ત્યારે તે વૃદ્ધા બોલી—“ જો એમ હોય તો પણ તેની અનુજ્ઞા વિના મારાથી અહીં રહી શકાશે નહીં. ” શેઠાણીએ કહ્યું—“ ત્યારે હમણાંજ તેમને બોલાવીને અનુજ્ઞા અપાવું. ” વૃદ્ધાએ પૂછ્યું—“ તે ક્યાં ગયા છે ” શેઠાણીએ જવાબ આપ્યો—“ કોઈ પરદેશી બ્રાહ્મણ આવેલો છે, તેની પાસે ધર્મનું શ્રવણ કરે છે, પણ તેને હમણાં જ બોલાવું છું. ” વૃદ્ધાએ કહ્યું—“ જો એમ હોય, તો તેને ધર્મશ્રવણમાં અંતરાય ન કરવો. ” શેઠાણી બોલી—“ અરે ! એવા તો પોતાના ઉદર-નિર્વાહને માટે ઘણાં આવે, તેથી શું ઘરનું કાર્ય ચગડવા દેવું ? ” એમ કહીને તે શેઠાણી દોડતી દોડતી જે ભાગની અંદર રહીને વહુઓ સાંભળતી હતી ત્યાં જઈને તેના વારણામાં ઉભી રહી પોતાના એક સે-

વૃદ્ધ માતા આવી છે.” શેઠે કહ્યું—‘ કોણ ! તારી મા આવી છે ? ’ એમ
 બોલતાં બોલતાં શેઠ ઘરમાં ગયા. એટલે શેઠાણીએ પેલું પાત્ર દેખાડ્યું.
 તે જોતાંજ ચક્રમકના પાપાણપર લોઢાનું આકર્ષણ થાય તેમ આકર્ષણ
 થવાથી પૂર્વેનું સર્વ અધ્યવસિત શેઠ ભૂલી ગયા, અને બોલ્યા કે—‘ કોઈ
 પણ વાત નહીં જોયેલું આ પાત્ર ક્યાંથી ? ’ તે બોલી—‘ હે સ્વામી ! હમણાં
 આપણે વ્યાખ્યાન સાંભળતા હતા, ત્યારે એક કોઈ પરદેશી ઢોશી આવી,
 તેણે આપણા આંગણમાં ડાબા રહીને પાણી માગ્યું, ત્યારે મેં મોટી વહુને
 આજ્ઞા કરી કે—જા, જો, કોણ આવું કટુક વચન બોલીને ધર્મશ્રવ-
 નમાં અંતરાય કરે છે ? તેને જે જોડે તે આપીને તેને રજા દઈ આવ.”
 इत्यादि सर्व वृत्तांत स्वामीने निवेदन करीने તેणीએ કહ્યું કે—“ હે
 સ્વામી ! તમારા ભાગ્યના વશથી આ વૃદ્ધા જંગમ નિધાનની જેમ આ-
 બેલી છે. કોઈ પણ તેને ઓઠાવતું નથી, કોઈ તેને જાણતું નથી, પ્રથ-
 મજ તમારે ઘેર આવી છે. તેણીની પાસે આવાં પાત્રો, વસ્ત્રો અને આ-
 ભૂષણો ઘણાં છે, માટે તેણીને વશ કરીને આપણે ત્યાં રાखો. ” તે
 વાત સાંભળીને લોભથી વિદ્વલ થયેલો શેઠ શેઠાણીસહિત તે વૃદ્ધા
 પાસે ગયો. તેણીને પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો કે—“ હે માતા ! તમે
 કયા દેશથી પધારો છો ? તમે કુશલ છો ? શું તમારો કોઈ પરિચારક
 નથી ? ” ત્યારે તે વૃદ્ધા બોલી કે—“ હે ભાઈ ! પહેલાં તો મારે આવું
 જ ઘર, ધન અને સ્વજન વિગેરે એટલું વધું હતું કે તેટલું રાજાને પણ
 ન હોય, પરંતુ હમણાં તો કેવલ એકલી જ છું. સર્વ સંસારી જીવોના
 કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે. કહ્યું છે કે—

બ્રાહ્મણને સ્વેપ ભારતનું વ્યાખ્યાન કરે છે અને પૂર્વે કહેલા રાત્રે લોકો
 શ્રવણ કરે છે; તે જ રસ્તે થઈને કેટલાક રાજસેવકો અને વીજા
 કેટલાક નગરના ગરીબ ભિક્ષુઓ વિવિધ પ્રકારના વસ્તો તથા આમૂ-
 પળો હાથમાં રાखीને દોડતા દોડતા નીકળ્યા. તે જોઈને કથાના શ્રવ-
 ãમાં તલલીન થયેલા લોકોએ તેમને પૂછ્યું કે—“ આ સુવર્ણ તથા
 રૂપાના અલંકારો અને વસ્તો ક્યાંથી લાવ્યા ? તથા શીઘ્રગતિથી કેમ
 દોડ્યા જાઓ છો ? ” એટલે તેઓ ચોલ્યા કે—“ અમુક કોટ્યાધિ-
 પતિ શેઠે રાજાનો કાંઈક મોટો અપરાધ કર્યો હશે, તેથી અત્યંત ક્રોધ
 પામેલા રાજાએ સભા સમક્ષ હુકમ કર્યો છે કે—“ સર્વે રાજસેવકો
 તથા નગરના લોકો સ્વેચ્છાથી આ ગુન્હેગારનું ઘર હુંટી લ્યો, તેમાંથી
 જે માણસ જે જે વસ્તુ લઈ જશે તે તે વસ્તુ તેની થશે, તેમાં અમારા
 તરફથી કોઈ પણ પ્રકારના ભયની શંકા રાખવી નહીં. ” આવો
 હુકમ થવાથી સર્વે લોકો તેનું ઘર હુંટવા લાગ્યા છે, લોકોએ ઘણું
 હુંટ્યું તો પણ હજુ ઘણું છે, તમે કેમ જતા નથી? જાઓ, જાઓ, ત્યાં
 જઈને ખુશી પડે તે વીજા ગ્રહણ કરો. કોઈ પણ અટકાયત કરતું નથી.
 આવો અવસર ફરી ફરીને ક્યાંથી મળશે ? અહીં બેસીને વાર્તા સાં-
 ભળવાથી શું હાથમાં આવશે ? ” આ પ્રમાણે તેઓએ ઉત્સાહિત કર્યા
 એટલે તેમાં જે લોભીજનો હતા તે સાંભળવાનું છોડી એકદમ દોડતા
 ત્યાં ગયા. એટલામાં કેટલાક બ્રાહ્મણો કેટલાક વહ્ન વિગેરે લઈને તે
 તરફ નીકળ્યા; તેમને પંડિતોએ તથા વીજા બ્રાહ્મણોએ પૂછ્યું કે—‘ આ
 કોને ઘેરથી લાવ્યા ? ’ એટલે તેઓએ કહ્યું કે—“ રાજાના અમુક

તેમને પહેરવા યોગ્ય વસ્ત્રો લાવુંહું, તેટલામાં તમે તેમને સ્નાન કરાવી લ્યો. ” પછી શેઠાણીને પેના કળા પ્રમાણે તેલનું મર્દન કરીને તે હોશીને સ્નાન કરાવી મુંદર વસત્રવે શરીર લુછ્યું. શેઠે પણ મુંદર વસ્ત્રો લાવીને તેણીને પહેરાવ્યાં, અને તેણીને મુસ્લામનપર વેસાડી. પછી હોમીએ કહ્યું કે—‘ તમારા ઘરના આંગણમાં કોણ માંદા શબ્દથી બોલે છે ? ’ શેઠે જવાબ આપ્યો કે—“ માજી ! કોઈક પરદેશી બ્રાહ્મણ આવ્યો છે, તે મોટે સ્વરે અનેક મુંદર સૂત્તો બોલે છે, તેની પાસે ઘણા લોકો શ્રવણ કરે છે. ” ત્યારે ઘડ્ઘા બોલી કે—“ અહો મારાજ કર્મનો દોષ છે. તે લોકોને ધન્ય છે કે જેઓ રસિક થઈને હર્ષપૂર્વક તેનું શ્રવણ કરી આનંદ પામે છે. વાકી મારા કાનમાં તો તે તપાવેલા સી-સાનો રસ નાંખવા જેવું લાગે છે. ” ત્યારે શેઠે કહ્યું કે— માજી ! હમણાંજ તેને બોલતો બંધ કરું હું. ” ઘડ્ઘા બોલી—‘ શા માટે અંતરાય કરવો જોઈએ ? ’ શેઠે કહ્યું—“ તમારા દુઃખનું કારણ નિવારણ કરવામાં અમને કાંઈ પણ હરકત નથી, માટે તેને આ સ્થાનેથી ઉઠાડું હું. તે બ્રાહ્મણ બીજે ટેકાણે જઈને વાંચશે. અહીં કાંઈ તેનો લાગો નથી. ” એમ કહીને શેઠ દોડતો ત્યાં ગયો, અને ક્રોધથી બોલ્યો કે—‘ હે મટ ! હવે અહીંથી ઉઠો. આ શો અહીં કોલાહલ માંડ્યો છે ? ’ તે સાંભળીને જે થોડાંક લોકો બેઠા હતા, તેઓ બોલ્યા કે—“ અરે આ ઉત્તમ બ્રાહ્મણ તમારું કાંઈ લડ જાય છે ? હું તમારી પાસે કાંઈ પણ માગે છે ? આ તો તમારા આગ્યના યોગે સાક્ષાત્ બ્રહ્માજ બ્રાહ્મણને સ્વરૂપે આવ્યા છે. માટે હે શેઠ ! તમે ઢાળા, નિપુણ અને શાસ્ત્રજ્ઞ થઈને આવું

પણ નથી. વઢી મારી તો આજ્ઞાજ પ્રમાણ છે, તેમાં કાંઈ યુક્તિ કરવાની નથી. ” એમ કહીને તે જલપાત્ર લઈને ઘરમાંથી નીકળી જ્યાં સરસ્વતી વેઠી હતી ત્યાં ગઈ.

લક્ષ્મીએ સરસ્વતીને પૂછ્યું કે— “ હે સરસ્વતી ! શું સમાચાર છે ? આ જગત્માં કોણ મોડું ? રે વહેન ! લોકમાં તો એવી રુઢી પ્રવર્તાવી છે કે લક્ષ્મીના મસ્તકપર મારું સ્થાન છે, તે વાત સ્વીકારી; પરંતુ એતો રાજાએ પોતાની આજ્ઞા પ્રવર્તાવવા માટે એવી રીત કરી છે. જો કદાચ સુવર્ણ કે રૂપું અક્ષરોની મુદ્રા વિનાનું વેચાતુંજ ન હોય, તો તો તારું મહત્ત્વ સ્વરૂપ, વાકી તે શિવાય તો તે માત્ર ફૂલ (વડાઈ) મારવા જેવુંજ છે. ” તે સાંભળીને સરસ્વતી બોલી કે— “ અજ્ઞાનવડે અંધ થયેલા આ જગત્માં તુંજ મુખ્ય છે, કેમકે માત્ર મુનિજનો વિના વીજા સર્વે સંસારી જીવો ઇન્દ્રિય સુખમાં આસક્ત છે, તેથી તે સર્વે તારીજ અભિલાષા કરે છે. અને જે કોઈ જિનેશ્વરના વચનનું રહસ્ય જાણનારા છે, તેઓજ માત્ર મારી ઇચ્છા કરે છે. ”

લક્ષ્મી બોલી— “ હે સરસ્વતી ! જે કોઈ તારી ઇચ્છા કરનારા છે, તેઓને તો તું પણ પ્રાપ્તિ અનુકૂળ થાય છે, તેની સાથે તું વિચરે છે. તેનો થોડો કે ઘણો પ્રયાસ તું સફળ કરે છે, તેમનું સાંનિધ્ય તું મૂકતી નથી, અને તેમને તું સર્વથા નિરાશ પણ કરતી નથી; પરંતુ જે કોઈ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરતાં સ્વેદ પામીને તારાથી વિમુક્ત થાય છે, તેઓ તારો ત્યાગ કરે છે, તારું નામ પણ ગ્રહણ કરતા નથી. વઢી જેઓ તારાપર અન્યંત આસક્ત છે, તેઓ પણ મને તો ઇચ્છેછેજ. શાસ્ત્રનો અભ્યાસ પણ મને મેળવવા માટે કરે છે. નિર્ગુણ પુરુષોમાં અનેક પ્રકારે

વયોવૃદ્ધાસ્તપોવૃદ્ધા યે ચ વૃદ્ધા નહુશ્રુતાઃ ।

તે સર્વે ધનવૃદ્ધાનાં દ્વારે તિષ્ઠન્તિ કિંકરાઃ ॥૧૧॥

અર્થ—જેઓ નયથી વૃદ્ધ છે, તપસ્યાથી વૃદ્ધ છે અને જેઓ વહુ-શ્રુત હોવાથી વૃદ્ધ છે, તે સર્વે ધનવદે વૃદ્ધ એવા પુરુષોના દ્વારમાં કિં-કરની જેમ રહે છે ?

હે સરસ્વતી ! ઘણું શું કહેવું ? મરણ આવતાં સુધી પણ પોતાના ધનને પ્રગટ કરતા નથી, અને મારી ઇચ્છા પણ મૂકતા નથી. જો ક-દાચ તારા માનવામાં ન આવતું હોય, તો હું તને પ્રત્યક્ષ વતાવું, કે સર્વ પ્રાણીઓનું જીવિત દશ પ્રાણોથી વંચાયેલું છે, તેમાં ધનરૂપી અ-ગીયારમો વાળ પ્રાણ પણ ઉપચારથી કહેલો છે, તે વાળ પ્રાણરૂપી ધનને માટે થઈને કેટલાંક પુરુષો અભ્યંતરના દશે પ્રાણોને છોડી દે છે, પણ ધનને તજતા નથી. મારું સ્વરૂપ જે સ્થાને રહું (ઢાટેલું) હોય, તે પર કદાચ દૃક્ષ ડગે, તો તે પણ જલદીથી વૃદ્ધિ પામીને પુષ્પ-ફળાદિકથી પ્રફુલ્લિત થાય છે, તથા જ્યાં મારું સ્વરૂપ હોય, ત્યાં દેવો પણ ચોલાવ્યા વિના જ જાય છે. માટે હે સુભગા સરસ્વતી ! મારી સાથે ચાલ, તને કૌતુક વતાવું. ”

આ પ્રમાણે કહીને તે વન્ને દેવીઓ ચાલી, અને નગરથી પાંચ કોશ દૂર જઈ એક વૃક્ષોના કુંજમાં બેઠી. પછી લક્ષ્મીદેવી માયાવદે એકસો ને આઠ ગજ લાંબી પહોળી અને ત્રણ હાથ ડંચી એવી એક સુ-વર્ણ શિલા ત્રિકુર્વી. તે શિલા રેતીમાં ઢૂવી ગયેલી અને માત્ર એક હાથ

જાણ કહ્યું—“ સુશીથી તું જા, તારા વાપ દાદાણે ત્યાં થાપણ મૂકેલી છે, તેથી તેનું પોટકું વાંધીને ઘેર આવજે. મારી શંકા તારે જરા પણ કરવી નહીં, કે એમાંથી ભાગ દેવો પડશે, મારે ભાગ જોડતો નથી, માટે તારે મને ભાગ આપવો નહીં, તું જ લઈને સુખી થા. ” એમ કહીને વીજો શીઘ્રતાથી ગામ તરફ ચાલ્યો અને પહેલો તો તેનાથી જૂદો પહોંને તે શિલા પાસે ગયો. ત્યાં તેણે રેતીમાં દટાયેલી શિલાનો એક સૂળો જાત્ય સુવર્ણમય જોયો. તે જોઈને મનમાં આશ્ચર્ય પામી વિચાર કરવા લાગ્યો—“ અહો ! વહુ સારું થયું કે મારો સોચતી ન આવ્યો. જો કદાચ આવ્યો હોત, તો તેને ભાગ આપવો પડત. મારા જ ભાગ્યનો ઉદય થયો છે. હવે હું જોડં તો સ્વરો, કે આ સુવર્ણ કેટલુંક છે ? ” એમ વિચારીને તે રેતીને હાથવડે દૂર કરવા લાગ્યો, અને જોયું તો તે અપરિમિત મોટી શિલા જોઈને અત્યંત દર્પને લીધે માંડા જેવો થઈ જઈ વિચારવા લાગ્યો—“ અહો મારું અદ્ભુત ભાગ્ય છે, કે જેથી મને આવું નિધાન પ્રાપ્ત થયું. મારાપર આજે દૈવ તુષ્ટમાન થયું છે. આટલા લાભથી તો હું રાજ્ય કરીશ. આ ધનના પ્રભાવથી હાથી, ઘોડા, પાવદલ વિગેરે સૈન્ય તૈયાર કરીશ. પછી વલ્લ્લાન થઈને અમુક દેશ જીતીને ત્યાં રાજ્ય કરીશ. ” આ પ્રમાણે મધના વડાને ઉપાડનાર શેઘસહી પુરુષની જેમ આર્તધ્યાનમાં તટ્ટીન થઈને તે ફરીથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“ કોઈ પણ ઉપાયથી આ સુવર્ણને હું ગ્રહણ કરું. ’ આ પ્રમાણે વિચારતો તે ત્યાં જ ઉભો રહ્યો અને તર્ક વિતર્કમાં મર્ક થઈ ગયો. વીજો સેવક કે જે ગામ તરફ ચાલ્યો ગયો હતો, તે કેટલેક

बोल्हो के—“ तारो आमां कांड पण लाग भाग नथी, आ सर्व मारुं
 छे, हुं ज ग्रहण करीश. केमके में तो तने प्रथमथीज कहुं हतुं, के हे
 भाइ ! चालो, आपणे त्यां जइने जोइए के ते तेजस्वी वस्तु शुं छे ?
 त्यारे तें जवाव आप्यो हतो के तुं ज जा, तारा पूर्वजोए थापण मूकी
 हशे, तेनुं पोटकुं बांधीने घेर आवजे, मारे भाग जोइतो नथी, माटे मने
 आपीश नहीं. आ प्रमाणे कहीने तुं तो आगळ चालतो थयो हतो.
 अने हवे पाछो भाग मागे छे, तो शुं तारुं ज कहेलुं तुं भूली गयो ?
 हुं तो साहस करीने अहीं आव्यो. मारा पुण्यना उदयथी मने आ
 प्राप्त थयुं छे, तेथी आ मारुं ज छे. तारुं आमां शुं लागे ? जेमें आव्यो
 तेमज पाछो घेर चाल्यो जा. आमांथी एक कोडीना मूल्य जेटलुं पण
 तने आपीश नहीं. फोगट शा माटे उभो छे ? अहींथी चाल्यो जा.
 नहीं तो मारे अने तारे मैत्री रहेशे नहीं. ” आ प्रमाणेनां तेनां वच-
 नो सांभळीने लोभने वश पडेलो बीजो पण क्रोधथी बोल्हो के—“अरे
 मूर्खराज ! केम मारो भाग नहीं ? हुं अने तुं एक राजाना ज सेवको
 छीए, राजाए एकज कार्य माटे आपणने मोकल्या छे. तेमां लाभ के
 हानि, सुख के दुःख जे कांड थाय, ते आपणे बन्नेने लेवानुं अने स-
 हन करवानुं छे. एक ज स्वामीए एकज कार्यने माटे फरमावेला से-
 वकोने जे कांड लाभ थाय छे, ते सर्व वहेंचीने ज लेवाय छे, ए प्र-
 माणे राजनीति छे, ते शुं तुं भूली गयो ? माटे हुं तो तारा माथापर
 हाथ मूकीने आमांथी अर्धो भाग लइश. तुं कइ निद्रामां उंघे छे ?
 शुं आ जगत् मनुष्यरहित थइ गयुं छे के जेथी तारुं ज कहेलुं थशे ?

સારું. અમે તમારા સેવકોજ છીએ. આપ જે આજ્ઞા કરશો તે પ્રમાણે અમે કરશું. ” ત્યારે જાટિલે તેમને તે શિલા દેસ્વાડીને કહ્યું કે—“ મેં તપસ્યાની શક્તિવડે વનદેવતાનું આરાધન કર્યું, ત્યારે તેણે પ્રસન્ન થઈને આ નિધિ વતાવ્યો છે. તેથી હવે આના કકડા કરીને આનો તીર્યોમાં વ્યય કરવો છે, માટે તમે આના કકડા કરો. ” આ પ્રમાણે તે જાટિલની વાણી સાંભળીને તથા તે શિલાને જોઈને લોભસાગરમાં મગ્ન થયેલા તે ચોરો પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“ દે ભાઈ ! જાટિલની દંભરચના જાણી કે ? તે કહે છે કે મને દેવતાએ નિધિ દેસ્વાડ્યો. પણ આ તો પૂર્વે કોઈ રાજાએ સુવર્ણના રસથી આ શિલા વનાવીને પૃથ્વીમાં નિધિપણે સ્થાપન કરી હશે, પછી ઘણો કાલ જવાથી મેઘ-દ્રષ્ટિ વિગેરે થવાથી ઉપરની માટી ધોવાઈ ગઈ હશે અને પવનથી તેનો એક ખૂણો ઉઘાડો થયો હશે, એવામાં આ જાટિલ ભ્રમતો અહીં આવી ચઢ્યો, અને આ શિલાનો ખૂણો જોઈને લોભથી તેને પોતાની માનીને રહ્યો છે. આ આવી શિલાને તો તે લઈ શકે તેમ નથી, તેથી તેના કકડા કરાવવા માટે આપણી પાસે દંભરચના કરીને આપણને ટગવા માટે કહે છે કે તમને દરેકને હજાર હજાર મહોર આપીશ. પણ અર્ધો ત્રીજો, ચોથો, પાંચમો કે સાતમો ભાગ આપીશ, એમ તો કાંઈ કહેતો જ નથી; સર્વે હું એકલોજ લઈ જઈશ એમ કહે છે. શું આ એના વાપનું ધન છે કે જેથી આ પ્રમાણે આપણને છેતરે છે ? માટે આને હળીને આપણેજ સર્વે લઈ લઈએ. ” તે સાંભળી તેમાંના એક જણે કહ્યું કે—“ આ તપસ્વી છે, એને કેમ મરાય ? ” ત્યારે બીજો બોલ્યો—“ આનું

સારું. અમે તમારા સેવકોજ છીએ. આપ જે આજ્ઞા કરશો તે પ્રમાણે અમે કરશું. ” ત્યારે જાટિલે તેમને તે શિલા દેસ્વાડીને કહ્યું કે—“ મેં તપસ્યાની શક્તિવડે વનદેવતાનું આરાધન કર્યું, ત્યારે તેણે પ્રસન્ન થઈને આ નિધિ વતાવ્યો છે. તેથી હવે આના કકડા કરીને આનો તીર્થોર્મા વ્યય કરવો છે, માટે તમે આના કકડા કરો. ” આ પ્રમાણે તે જાટિલની ઘાળી સાંભળીને તથા તે શિલાને જોઈને લોભસાગરમાં મગ્ન થયેલા તે ચોરો પરસ્પર વિચાર કરવા લાગ્યા કે—“ હે ભાઈ ! જાટિલની દંભરચના જાણી કે ? તે કહે છે કે મને દેવતાએ નિધિ દેસ્વાડ્યો. પણ આ તો પૂર્વે કોઈ રાજાએ સુવર્ણના રસથી આ શિલા વનાવીને પૃથ્વીમાં નિધિપણે સ્થાપન કરી હશે, પછી ઘણો કાલ જવાથી મેઘ-દ્રષ્ટિ વિગેરે થવાથી ઉપરની માટી ધોવાઈ ગઈ હશે અને પવનથી તેનો એક ઝૂળો ઉઘાડો ચયો હશે, એવામાં આ જાટિલ ભમતો અહીં આવી ચઢ્યો, અને આ શિલાનો ઝૂળો જોઈને લોભથી તેને પોતાની માનીને રહ્યો છે. આ આશ્વી શિલાને તો તે લઈ શકે તેમ નથી, તેથી તેના કકડા કરાવવા માટે આપણી પાસે દંભરચના કરીને આપણને ટગવા માટે કહે છે કે તમને દરેકને હજાર હજાર મહોર આપીશ. પણ અર્ધો ત્રીજો, ચોથો, પાંચમો કે સાતમો ભાગ આપીશ, એમ તો કાંઈ કહેતો જ નથી; સર્વે હું એકલોજ લઈ જઈશ એમ કહે છે. શું આ એના ઘાપનું ધન છે કે જેથી આ પ્રમાણે આપણને છેતરે છે ? માટે આને હળીને આપણેજ સર્વે લઈ લઈએ. ” તે સાંભળી તેમાંના એક જણે કહ્યું કે—“ આ તપસ્વી છે, એને કેમ મરાય ? ” ત્યારે બીજો બોલ્યો—“ આનું

નર અને સર્પ પોતપોતાને સ્થાને ગયા. ત્યાર પછી બ્રાહ્મણ શંકામાં પડ્યો સતો વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘ આ સોનીને કાઢું કે નહીં ? ’

એવા સંશયરૂપી હિંડોલાપર તેનું મન હીંચકવા લાગ્યું. તે વચ્ચે કૂવાની અંદર રહેલો સોની બોલ્યો કે—‘ હે બ્રાહ્મણ ! લોકોને ઉદ્દેગ કરનારા અને વિવેકરહિત એવા વાઘ, વાનર અને સર્પનો ઉદ્ધાર તમે તરતજ કર્યો, અને મને કાઢતાં વિલંબ કેમ કરો છો ? હું તો મનુષ્ય છું. શું સર્પ, વાનર અને વાઘથી પણ હું વધારે દુષ્ટ છું ? શું હું તમારા ઉપકારને ભૂલી જઈશ ? માટે મને કાઢો; જન્મપર્યંત હું તમારો સેવક થઈને રહીશ. ’ તે સાંભળીને સરઠ પ્રકૃતિવાળા બ્રાહ્મણે વિચાર્યું કે—

‘ આ સોની સત્ય કહે છે. શું આ મનુષ્ય તિર્યચથી પણ હલકો છે ? જે થવાનું હોય તે થાઓ. ઉપકારીય પંક્તિભેદ રાખવો એ યોગ્ય નથી. વળી તે વાઘ વિગેરેનું કહેવું પણ સત્ય છે, પરંતુ મારે એની સાથે શું કામ છે ? હું દૂર દેશમાં રહું છું, અને આ તો આ દેશનો જ રહીશ છે, તે મને શું કરશે ? ’ એમ વિચારીને તે બ્રાહ્મણે સોનીને પણ વહાર કાઢ્યો. ત્યારે સોનીએ બ્રાહ્મણને પ્રણામ કરીને કહ્યું કે—‘ તમે મને જીવિત દાન આપ્યું છે માટે મારાપર કૃપા કરીને મારે ઘેર આવજો; હું અમુક ગામમાં અમુક શેરીમાં રહું છું. હું તમારી યયાશક્તિ ભક્તિ કરીશ. ’ એ પ્રમાણે વાણીનો વિલાસ કરીને તે ગયો. પછી પેલો બ્રાહ્મણ પણ અઢસઠ તીર્થમાં અટન કરતો યાત્રા કરીને કેટલેક કાળે પાછો ફર્યો. અનુક્રમે તેજ અરણ્યમાં તે આવ્યો. દૈવયોગે વાઘે તેને જોયો, અને ઓઝાણો કે ‘ આ મારો જીવિનદાતા મહા ઉપકારી છે. ’

ડાહ્યાં, ખાન મારે ઘેર અનિની ખપૂત મળે તર, ખાન મારે ખાંખે
 જામ્યેન માત્ર પોતની મેલ ન ખાતી, અને ખાન મારા મોં મનોમ્યો
 મક્કલ થયા. કે તેથી ખાન તમારા ઘરેન મને થયા. ' એમ ચોત્તરો
 ને સોની દ્રાહ્યના પમમાં પડ્યો. કળતારે ડાહ્યાને હાથ જોડી નિર્નય
 કરવા લાગ્યો કે—' હે મરાઠી ! મારે ઘેર પચાસે, આપનાં પમમાં કરીને
 મારું ઘર પવિત્ર કરો. ' એ પ્રમાણે શિષ્ટાચાર પૂર્વક તેને પોતાને ઘેર
 લઈ ગયો. મુગ્ય દ્રાહ્ય તેના તાડુ વચનો સાંભળીને પ્રમત્ત થઈ વિચા-
 રવા લાગ્યો કે—' આ તો અત્યંત ગુણગ્રાહી જણાય છે, મારા કરેલા
 ઉપકારને ભૂલી ગયો નથી, તેથી સ્થાનદાન કુલનો જણાય છે.
 આની પાસે મારે જા મોટા આંતરું રાસતું જોડે ? આ મારું સર્વ કામ
 કરી આપશે; માટે વાઘે આપેલા સર્વ અલંકારો હું આને જ દેશાડું-
 આના જ હાથમાં આપીને તેનું રોકડ નાણું કરું. ' એમ વિચારીને તે
 ચોલ્યો કે—' હે ભાડ ! મારી પાસે કોટણ આપેલાં ઘરેણાં છે, તે વેચીને
 મને નાણાં કરી આપ. ' સોની ચોલ્યો—' મને વતાવો, ઇટલે આપનું
 કાર્ય હું શીરસાટે કરી આપીશ. ' દ્રાહ્યને તે સર્વ ઘરેણાં તેને વતાવ્યાં.
 તે જાંઈને સોનીએ તેને ઓઢણ્યાં કે—' અહો ! રાજગાદીને યોગ્ય થ-
 યેલો રાજકુમાર વક્ર શિક્ષાવાળા અશ્વવટે દૂર વનમાં લઈ જવાયો હતો,
 ત્યાં તેને કોઈએ મારી નાંખ્યો હતો. તેને માટે રાજાએ ઘણી શોધ કરી,
 પણ હજી સુધી કાંઈ પણ પત્તો લાગ્યો નથી. તેથી રાજાએ પટ્ટા વગડા-
 વ્યો છે કે—જે કોઈ કુમારના જીવવાની કે મરણની શોધ કરી લાવશે
 તેના પર હું ઘણો પ્રસન્ન થઈશ, અને મોટું ઇનામ આપીશ. આ પ્રમાણે

આવ્યા. રાજાએ માત્ર નજરે જોઈને જ તેનો વધ કરવાની આજ્ઞા કરી. ત્યારે રાજ સેવકો તે બ્રાહ્મણનું અર્ધું મસ્તક મુંઢાવી, ગધેઢાપર ઘેસાડી, મારતા મારતા નગરમાં ફેરવવા લાગ્યા. તે વચ્ચે બ્રાહ્મણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘ મેં વાઘ વિગેરે ત્રણેનું વચન માન્યું નહીં, તેનું ફલ મને મળ્યું. ’ આ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હતો, તેવામાં તેને ટૂંકપર ઘેટેલા પેલા વાંદરાએ જોયો અને ઓઠાઓ, તેથી તે વિચારવા લાગ્યો કે—‘ અહો ! આ તો અમારા ત્રણેનો ઉપકારી છે, તેની આવી અવસ્થા કેમ થઈ ? ’ પછી તે વાનરે લોકોના કહેવાપરથી વધી વાત જાણીને વિચાર્યું કે—‘ સ્વરેસ્વર આ બ્રાહ્મણને પેલા સોનીએ જ દુઃસ્વમાં નાંખ્યો જણાય છે, અને તે જ આને મરાધી નાંખશે. માટે આ બ્રાહ્મણ કોઈ ઉપાયથી જીવે એમ કરું. ’ એમ વિચારતો તે વાનર સર્પ પાસે ગયો, અને તેને સર્વ વૃત્તાંત કહ્યો. તે સાંભળી સર્પ બોલ્યો—‘ ચિંતા ન કર, સર્વ સારું થશે. ’ એમ કહીને તે સર્પે રાજાના ઉદ્યાનમાં જડને રાજાનાં કુલના વીજરૂપ કુમારને ઢસ્યો. તરત જ તે કુમાર શવ્રની જેમ ચેતના રહિત થઈને પૃથ્વીપર પડ્યો. રાજપુરુષોએ ઘૂમો પાડતાં પાડતાં રાજા પાસે જડને કહ્યું. રાજા પણ ‘ હવે શું કરવું ? ’ એ વિચારમાં મૂઢ વની ગયો. અનેક મંત્રવાદીઓને બોલાવ્યા. તેમણે પોતાના મંત્રવલ્લથી જલનું માર્જન વિગેરે કર્યું, પરંતુ તે સર્વ નપુંસકને વિષે તરૂનીના બિલાસની જેમ નિષ્ફળ થયું. રાજાના ધારે દાથ દેઢા પડ્યા. રાજા નિરાશ થયો અને બિલાપ કરવા લાગ્યો. તે વચ્ચે ફોફર કહ્યું કે—‘ હે સ્વામી ! નગરમાં પટદ વગડાવવો ણટે કોઈ પણ ગુણવાન મળી આવશે. ’ તે

The following is a list of the names of the persons who have been named in the above mentioned document, and who are known to the undersigned as having been named in the same.

7
601 434

1 115
2 7

1 115

1

1 115

1 115
2 7
3 1

1 115
2 7
3 1

1

1

1 115

4

1

2

1000

1000

9

10

11

12